

УДК: 338:334.722(497.7)

ЕКОНОМИЈА И БИЗНИС: ОДНОСИ, КОНФЛИКТИ И АКТИВНОСТИ

Круме Николоски¹, Влатко Пачешкоски²

1 Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
krume.nikoloski@ugd.edu.mk

2 Економски факултет, Универзитет „Гоце Делчев“, Штип
vlatko.paceskoski@ugd.edu.mk

Апстракт

Бизнисот и економијата треба да имаат продуктивна улога во системот на економски и социјални интереси. Доколку е тоа така, тогаш системот е тој што овозможува да се почитуваат правата од работните односи и интересите на спротивставени субјекти во општеството. Потребно е изградба и модификација на систем од законски норми и решенија кои ќе овозможат регулирање на овие односите, особено кога интересот и конфликтот се јавува во корелација меѓу околината и бизнис економијата.

Клучни зборови: односи, конфликти, интереси, бизнис економија, законски норми.

ECONOMY AND BUSINESS: RELATIONS, CONFLICTS AND ACTIVITIES

Krume Nikoloski¹, Vlatko Paceskoski²

Faculty of Economics, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
krume.nikoloski@ugd.edu.mk

Faculty of Economics, Goce Delcev University, Stip, Macedonia
vlatko.paceskoski@ugd.edu.mk

Abstract

Business and the economy should have a productive role in the system of economic and social interests. If it so, then the system is one that allows respectability of the rights of labour relations and the interests of opposing entities in society. It is necessary to build and modify a system of legal norms and solutions that will enable regulation of these relations, especially when interest and conflict arise in correlation between the environment and the business economy.

Kew words: relations, conflicts, activities, business economy, legal norms

1. Вовед

Во услови на пазарна економија, бизнисот е мрежа на учесници и организации чија основна цел и мотив е профитот. За негова реализација потребни се многу субјекти, корелации и односи. Во различни форми на бизнис организации односите помеѓу менаџерите се поставени, а доколку постојат степени на одговорност и меѓусебни зависности, тогаш, таквиот систем на раководење се нарекува хиерархија. Сето ова, функционално, се реализира во одреден бизнис амбиент. Конфликтите првенствено се регулираат по пат на законодавно право од областа на работните и осигурителни односи. Во законот се поставени општите правила на кои сите субјекти треба да се придржуваат (под закана за санкција), но тоа често е воопштено, па се случува на мнозинство правата да им бидат скратени. Правното регулирање на некоја проблематика претставува механизам за регулирање на меѓусебните односи. Во меѓувреме, се јавува непосакуван вакуум, кога на сцена стапува деловната етика (како представа за правилното поединечно однесување, одлука или постапките на вработените во бизнис организацијата или други деловни субјекти во доменот на економијата). Не може да се даде јасен општо прифатен одговор, но може да се каже дека етичкото однесување е очекувано (од општеството или потесните општествени групи) однесување на индивидуите или организациите, поправедно и поправилно од стандардите поставени во законот. Покрај трајните се јавуваат и нови етички стандарди како што се: односот спрема вработените, заштита на животната средина, права на вработените, заштита при работа, сигурност на оние кои ги користат конкретните производи. Иста е и ситуацијата и со етичките аспекти во животот надвор од економската сфера – независно од тоа кој ги поставил тие норми. Примената на бизнис етиката во капитализмот потекнува од премолченото разбирање меѓу бизнис заедницата и државните структури. Државата, раководејќи се со идеите на либералниот капитализам во најмала можна мерка ги регулира бизнис тековите (каде што може не се меша, туку остава самиот бизнис да ги реши спорните ситуации). Во однос на индустриските спорови и нивно решавање, државата треба да создаде систем на

индустриски односи, особено во појавата на работничките конфликти. Во однос на ова, работничките конфликти се основна причина за појавата на индустриски односи. Индустрискиот напредок е невозможен без соработка на работните и хармонични односи.

1.1 Односи, конфликти и активности

Бизнис раководењето е посебно издвоена функција или се наоѓа во рамките на поширок поим на управување со човекови ресурси, во модерното сфаќање на менаџментот тоа е посебно нагласено. Новата парадигма на менаџментот се темели на фактите дека на крајот на минатиот век направени се значајни промени кои влијаат на сите човечки активности. Бизнис функцијата на менаџментот е главна функција во секоја фирма или организација. Без оваа функција не може да има воспоставен систем на координација помеѓу организациските единици ниту помеѓу поединците на различни хиерархиски нивоа. Бизнис активностите на менаџментот ги опфаќа сите останати функции бидејќи им дава насоки кон заедничките цели и ги координира сите активности и сите извршители за остварување на тие цели. Концептот на поделба на работните процеси на функции кои содржат сродни активности присутен е во сите теории за менаџмент, без разлика на тоа со кое име се означува функцијата на управување и раководење. Ваквите работни активности се поврзани со управување на работните односи. Тие се процесот на соработување со вработените кои ги претставува синдикатот. Организациите најчесто претпочитаат нивните вработени да не се здружуваат во синдикати бидејќи синдикатите ја ограничуваат слободата на управување, што е тотално спротивно на конвенциите и препораките на Меѓународната организација на трудот. Затоа, целта на колективното договарање е да постигне подеднаков успешен работен договор и за управувањето и за синдикатот. Договорот содржи согласност за прашања како што се платите, часовите, условите за вработување, унапредувањата, отпуштањата, дисциплината, надоместоците, одмор, прекувремена работа, и друго. Парадоксот во Република Македонија е што во приватните и странските фирми не постои синдикално здружување, а уште повеќе што овие фирми не се законски обврзани да го исполнат правото на работниците да си ги заштитат своите интереси. И затоа, се врши класична експлоатација на работничката класа. Зошто? Затоа што нема систем на индустриски односи и работните конфликти меѓу менаџментот (работодавачите) и ангажираните работници во индустриските фирми се решаваат во судовите, односно не се решаваат со години. Во случајов, не постои ни законско решение за уредување на индустриските спорови и конфликти.

Од аспект на општествената одговорност на фирмата или на организацијата е да ги промислат своите постапки во однос на целокупното опкружување и да поднесат одговорност за последиците од нивното однесување кое ги има врз околината. Сите тие постапки се надгледуваат во контекст на остварување на резултатите, односно од методи и постапки на бизнисот до постигнување на економски резултати. Одделни држави се поврзаа во цврсти регионални сојузи како би можеле да ги зголемат пазарите и да овозможат полесен проток на идеи, луѓе и материјални добра. Демократската свест е зголемена во поголем број развиени држави, така што човековите права достигнале ниво потребно за афирмација на поединецот и малцинствата во секоја заедница. Со тоа, променети се односите на работодавец – работник, со што е зголемена општествената одговорност и постигнувањето на заедничките цели во фирмата или организацијата. Во Македонија, односите работодавец – работник се максимално запоставени. Исто така, станува јасно дека покрај поединечните економски интереси, постојат и општи интереси, потоа и општествени, и етичкото однесување, кои исто така неопходно е да се негуваат за да може човековата заедница да напредува понатаму. Но, повторно сето ова не е случај со Македонија затоа што не постои интерес за создавање на структура на модерен индустриски односи. Имено, од структурна гледна точка, модерните индустрии може да се разгледуваат и како: систем од принципи, правила, правни норми, институции, организации, барања, процедури, овластувања, инфраструктура и институционална рамка за спроведување на интеракцијата или взаемното дејство помеѓу учесниците во нив претставници на државни органи, организациите на работниците и организациите на работодавците, како и односи помеѓу работниците и работодавците

Оттука, општеството бара од бизнис заедницата да биде економска институција која произведува добра и услуги од кои општеството има задача да ги задоволи човековите потреби или ги продава по адекватна цена за која општеството смета дека претставува вредност на добрата, а од друга страна да ѝ обезбеди на бизнис заедницата да реализира соодветен профит, развој и награда за поединечните економски субјекти, односно инвеститорите. Исто така, секој општествено економскиот систем треба да му овозможи на бизнисот да има продуктивна улога во системот. Државата, по пат на законска регулатива, ги поставува основните правила по кои би се согледала функционалноста на бизнисот, и истовремено да ги санкционира сите фирми кои не ги почитуваат истите правила. Во Македонија, државата нема создадена ниту механизам за контрола и почитување на колективните договори од страна на бизнисот, односно фирмите. Нема механизам на контрола, нема механизам на санкција. Основната цел на современите индустриски односи е да се постигне оптимална рамнотежа помеѓу економските и

социјалните интереси на субјектите и нивните учесници, меѓу економските и социјалните императиви во разработката и спроведувањето на економските и / или социјалните политики, регулирањето на трудот, работните односи и социјалната сигурност, како и подигнување на животниот стандард на работниците и членовите на нивните семејства. Оваа рамнотежа, во секоја земја којашто ги практикува индустриските односи е предуслов за: зачувување на социјалниот мир, и постигнување на посакуваната социјална стабилност во земјата. Само на овој начин можеме да разговараме за цивилизирано и одговорно општество.

Државата ги вклучува сите контролори, инспектори, даночници, регулатори, државни органи и други државни тела кои санкционираат и казнуваат. Од една страна бизнис елитата на Владата гледа како на пречка, односно некој кој одолговлекува и неефикасно се однесува, некој кој пркоси на економскиот напредок, кој има моќ сè да запре, а малку моќ нешто да започне. Од друга страна, бизнис елитата има свои лоби групи во телата на владата преку кои сакаат и настојуваат да ги реализираат нивните интереси. Како и да е, државата и бизнисот имаат спротивставени интереси, но сепак, тие се меѓусебно поврзани во функционирањето на социјално-економскиот систем. Секогаш е запоставена улогата на синдикалните организации. А јавноста е таа која има главна улога во комплексната шема на интеракција меѓу бизнисот и Владата. Сепак, индустриските односи се тие кои овозможуваат правна рамка за реализирање на овие спротивставени интереси преку постигнување компромис. Во однос на ова, една од најконтроверзните интервенции на државата во бизнисот е директната регулација, која најчесто се согледува во контрола на природните монополи и негативните екстерналии и во реализација на социјалните цели кои Владата ги постигнува со правото на регулација. Трендот на дерегулацијата се пренесе и во новата деценија. Како и секогаш, лошото искуство во клучните индустриски гранки доведува да се постави прашањето: Дали Владата оди предалеку во однос на регулацијата?

Меѓу групите на стејкхолдери се и потрошувачите кои завземаат исто така важно место. Во потрошувачкото друштво бизнисот мора да биде внимателен на проблемите кои настануваат во врска со потрошувачите. Конзумеризмот се појавил кога бизнисот открил дека маркетингот е клуч на успехот. Информирањето на потрошувачите е исклучително важно (посебно рекламите), покрај тоа што се појавуваат многу проблеми заради честата злоупотреба на рекламирањето, прикривање на фактите, пренагласување и пораки со психолошки подтекст. Организациите се натпреваруваат за привлекување на потрошувачите со нивните производи и услуги, и затоа обучувањето на вработените е да бидат одговорни кон потребите на потрошувачите, а тоа е клучно за сите организации. Постојат многу закони кои ги заштитуваат потрошувачите од фирмите кои се обидуваат да обезбедат опасни и некавалитетни производи. Законите постојат за да им овозможат на потрошувачите да ја тужат компанијата чии производи ги повредуваат или им штетат, како што е неисправна гума или возило. Законските регулативи ги присилуваат фирмите јасно да ги обелоденат каматните стапки со кои ги оптоваруваат набавките – важен скриен трошок, кои потрошувачите често не го предвидуваат во нивните одлуки за набавување. Секако дека денес многу компани се гонат за прекршувања во однос на ова. Тука се и останатите информации за производот (гаранции, пакувања и обележување) кои се предмет на регулација од страна на Државата или/и саморегулација. Правата на потрошувачите вклучуваат право на сигурност и квалитет на производот. Производите кои се купуваат или користат да не бидат штетни по животот и здравјето. Потрошувачите да бидат известени, да знаат во полна мерка што е всушност секој производ, што содржи, како треба да се користи, кои мерки треба да се превземат при ракување со него. Ова право посебно е поврзано за рекламата, маркирањето на производот и неговото пакување. Потрошувачите имаат право и секако им е дадена можноста да ги искажуваат впечатоците и мислењето за конкретен производ, а особено доколку се незадоволни со одреден производ или услуга. Фирмата или организацијата од аспект на општествената одговорност, е начинот на кој менаџерите и вработените во фирмата ја гледаат нивната должност и обврска, за да донесат одлуки, кои ја штитат, зголемуваат, и благосостојбата на стејкхолдерите и општеството во целина. Затоа се бараат информации за резултатите на фирмата за општествената одговорност и одговорноста за животната средина, кои ќе им помогнат на луѓето да донесат одлука од кои фирми да купат, во кои да инвестираат и за кои да работат. Ова е една од причините зошто фирмите мора да имаат позитивно влијание на општеството по пат на: донација, вработување, парични придонеси, како и придонеси кои го финансираат образованието, културата и сл. Кога не постојат закони кои определуваат како фирмата да се однесува кон стејкхолдерите, менаџерите треба да одлучат која е правилната, етичката и општествено одговорна работа која треба да ја извршат.

Во овој контекст, клучни се вработените, односно работниците во различни форми на бизнис организација. Правата на вработените денес се од голема важност, заради: растењето на технолошкиот ризик, инвазијата на компјутерите, професионалците со различен степен на лојалност и заради мобилноста на вработените. Законските права на вработените се резултат на специфични закони или статути усвоени од страна на одредена држава или локална власт. Со тоа вработените добиваат одредени законски права, какви што се еднаквите можности за вработување, колективните договори и безбедност

на работното место. Во однос на правата и обврските на вработените, тука се и договорните права и договорите за работа и друго. Централните права на вработените се: да не бидат отпуштени без причина, право на еднаков третман и слобода на говор. Тука се и правата: на работно место и правото на здравје, интелектуална сопственост, арбитража и друго, со цел да се избегне дискриминацијата по кој било однос.

Да сублимираме: светската практика покажува дека политичката демократија, пазарна економија и индустриските односи се неделиви. Ниту еден од овие три системи не може да ги постигне своите вистински цели ако другите два системи не ги постигнуваат своите цели. Со други зборови, не може да има политичка демократија и пазарна економија доколку не постои ефикасен и функционален систем на индустриски односи.

1.2 Заклучок

Денес бизнисот и економијата се појавуваат во сите организирани дејности, независно дали станува збор за профитни или непрофитни фирми, а тоа значи дека менаџментот е предмет на постојани проучувања, односно постојано се менува и дополнува. Еден општествено-економски систем треба да му овозможи на бизнисот и економијата да имаат продуктивна улога во истиот тој систем. Доколку е така, тогаш системот на индустриски односи овозможува да се почитуваат правата, одговорностите и интересите на трите спротивставени субјекти со цел да се дојде до општ интерес. Воспоставувањето на систем на индустриски односи со соодветни законски процедури, права, норми и критериуми ќе доведе до постигнување на економски резултати и благосостојба. Создавањето на потребниот системски механизам ќе придонесе за почитувањата на правата и економските и социјални интересите во бизнис секторот и пошироко, а тоа ќе овозможи сузбивање на криминалот, корупцијата и достигнување на повисоко ниво на правна држава и социјален мир.

Користена литература:

1. Allen, Mathew, and Patrick Wright. 2007, "Strategic Management and HRM". In Peter Boxall, John Purcell, and Patrick Wright, eds., Oxford Handbook of Human Resource Management, Oxford University Press.;
2. Blanpain, Roger. 2001, Labor Law, Human Rights, and Social Justice, New York: Kluwer Law International;
3. Brown, W., A. Bryson, J. Forth and K. Whitfield (2009), The Evolution of the Modern Workplace, Cambridge University Press, Cambridge;
4. Dundon, T. and D. J. Rollinson (2004), Employment Relations in Non-union Firms, Routledge, London;
5. Hyman, R. (2001), Understanding European Trade Unionism: Between Market, Class and Society, Sage;
6. Robert L. Mathis, John H. Jackson (2008), Human Resurce Management, Thomson South Western;
7. Sisson, K. (2007), 'Revitalising industrial relations: making the most of the "institutional turn"', Warwick Papers in Industrial Relations, No. 85, University of Warwick, Coventry;
8. Wood, S., S. Moore and K. Ewing (2003), 'The impact of trade union recognition under the Employment Relations Act 2000–2002', in Representing Workers: Trade Union Recognition and Membership in Britain, H. Gospel and S. Wood (eds), Routledge, London.